# FELSEFE

**11. SINIF**

## YAZILIYA HAZIRLIK

**1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 4 · 2. SÜRÜM**

**TYMM 2026-2027**



Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

**1.** Okulun çevre kulübünün açtığı "Giysilerimizin Görünmeyen Yüzü" sergisinde şu bilgiler yer almaktadır: Ucuz ve hızla değişen moda ürünleri yüzünden giysiler eskisinden daha sık satın alınıp daha kısa sürede atılmaktadır. Giysi üretimi çok miktarda su ve enerji tüketmektedir. Bazı ülkelerde kumaş boyamada kullanılan kimyasallar arıtılmadan nehirlere karışmakta, bu nehirlerdeki canlılar yok olmaktadır. Kullanılmayan giysiler de bazı ülkelerde açık alanlara yığılarak çöp tepeleri oluşturmaktadır.

Ziyaretçilerin sergi çıkışındaki deftere yazdığı sorulardan beşi şunlardır:

I. Bugünkü kuşak, kısa süre giyip attığı giysiler için suyu ve toprağı hangi ölçüde kullanırsa sonraki kuşakların payına el uzatmış olur?
II. Pamuklu bir tişörtün üretiminde ortalama kaç litre su kullanılır?
III. Doğanın kendini yenileme gücünü aşmadan insanların ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir yaşam düzeni mümkün müdür?
IV. Hiç görmediğimiz uzak bir ülkede boya atıklarıyla kirlenen bir nehrin canlılarına karşı sorumluluğumuz varsa bu sorumluluk neye dayanır?
V. Polyester bir giysinin toprakta tamamen ayrışması kaç yıl sürer?

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

**1.1. Defterdeki sorulardan üçü felsefi niteliktedir. Bu soruları belirleyiniz ve onları öteki iki sorudan ayıran özelliği açıklayınız. (8 puan)**

**1.2. Belirlediğiniz her felsefi soruyu çevre etiğinin şu kavramlarından biriyle eşleştiriniz: potansiyel değer, sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik. Ardından her sorunun arkasındaki felsefi problemi tek bir cümleyle yazınız. (12 puan)**

**2.** Yeni keşfedilen bir mağaraya beton yürüyüş yolu, renkli ışıklandırma ve kafe yapılması planlanmaktadır. Mağarada binlerce yılda oluşmuş sarkıt ve dikitler, bir yeraltı gölü ve kışı burada geçiren yarasalar vardır. Projeye itiraz eden bir doğa derneğinde dört üye gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

**Volkan:** Kış uykusundaki yarasalar ışık ve gürültüyle uyanırsa birçoğu baharı göremez. Bu hayvanlar sivrisinek avladıkları için değil, canlı oldukları için değerlidir; yaşamları bizimkinden değersiz değildir. Sarkıtlar ise sonuçta taştır; benim kaygım canlılardır.

**İlkay:** Yarasaları sarkıtlardan, yeraltı gölünden ve mağaranın havasından ayrı düşünemem. Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür ve ahlaki sorumluluğumuz bu bütünün tamamını kapsar. İnsan bu bütünün efendisi değil, sıradan bir parçasıdır.

**Sevda:** Kıyılara, ormanlara, mağaralara müdahalemiz öyle arttı ki doğanın zenginliği ve çeşitliliği gözümüzün önünde azalıyor. Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok. Bu kötü gidişatı ancak yeni çevre politikaları değiştirebilir.

**Nevzat:** Bu mağara bizim malımız değil; biz onun bir süreliğine bekçisiyiz. Kafeden kazanılacak para için, henüz doğmamış çocukların mağarayı bugünkü hâliyle görme hakkını harcayamayız. Onlar için bu kazançtan vazgeçerim.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

**2.1. Dernek üyelerinin her biri farklı bir çevre etiği yaklaşımını benimsemektedir. Her kişinin yaklaşımını ve bu yaklaşımı gösteren ifadeyi gerekçesiyle tabloya yazınız. (16 puan)**

| Kişi | Benimsediği çevre etiği yaklaşımı (4×2 puan) | Yaklaşımı gösteren ifade ve gerekçe (4×2 puan) |
|---|---|---|
| Volkan | | |
| İlkay | | |
| Sevda | | |
| Nevzat | | |

**2.2. Volkan ile İlkay projeye birlikte karşı çıkmaktadır; ancak gerekçeleri birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrılık, çevre etiğindeki hangi temel tartışmayı yansıtmaktadır? Açıklayınız. (4 puan)**

**3.** 2021 yılının ilkbaharında Marmara Denizi'nin geniş bir bölümünde, deniz yüzeyini ve kıyıları kaplayan yoğun bir müsilaj (deniz salyası) tabakası oluştu. Balıkçıların ağları müsilajla doldu, kıyılarda kötü bir koku yayıldı. Konunun ele alındığı bir yerel radyo programında dinleyicilerin sorduğu sorulardan dördü şunlardır:

I. Arıtma masrafından kaçmak için atık suyunu gizlice denize veren bir işletme sahibi, kimse fark etmese bile yanlış bir şey yapmış olur mu?
II. Rengi, kokusu ve içindeki canlılar değişen bir deniz hâlâ eskisiyle aynı deniz midir?
III. Devletin, denizi korumak için kıyıdaki fabrikalara arıtma zorunluluğu getirmesi ve uymayanları kapatması meşru mudur?
IV. Denizin gerçekten kirlenip kirlenmediğini gözlerimizle mi, ölçüm aletleriyle mi, yoksa uzmanların açıklamalarına güvenerek mi bilebiliriz?

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

**3.1. Dinleyici sorularının ilgili olduğu felsefe alanlarını soru numaralarıyla birlikte yazınız. (4 puan)**

**3.2. Dinleyicilerin sorularından en az ikisine dayanarak müsilaj sorununun neden yalnızca bilim insanlarını ve mühendisleri değil, felsefeyi de ilgilendirdiğini açıklayınız. (6 puan)**

**4.** Felsefe dersinde öğretmen, sınıfa şu düşünce deneyini sunmuştur:

"Yakın bir gelecekte mühendisler, bir kentin yanındaki ormanın insanlar için gördüğü bütün işleri gören yapay bir sistem geliştirmiştir. Yapay ağaçlar havayı temizlemekte, oksijen üretmekte, gölge vermekte ve gerçek ağaçlardan ayırt edilememektedir. Kent yönetimi, bakımı daha ucuz olduğu için gerçek ormanı içindeki canlılarla birlikte kaldırıp yerine bu sistemi kurmayı düşünmektedir. Değişiklikten sonra hiçbir insan sağlık, geçim ya da manzara bakımından en küçük bir kayıp yaşamayacaktır."

(Bu düşünce deneyi soru için hazırlanmıştır.)

Öğrencilerden Pelin şöyle demiştir: "Bir ormanı değerli kılan, bize verdiği temiz hava ve güzel görüntüdür. Yapay sistem bunların hepsini veriyorsa gerçek ormanın yok edilmesinde ahlaki bir sakınca yoktur."

**4.1. Pelin'in görüşü hangi çevre etiği yaklaşımına dayanmaktadır? Bu düşünce deneyinin, söz konusu yaklaşımın temel ilkesini nasıl bir sınamadan geçirdiğini açıklayınız. (6 puan)**

**4.2. Gerçek ormanın kaldırılıp yerine yapay sistemin kurulması sizce ahlaken yanlış mıdır? Görüşünüzü en az iki öncül ve bir sonuçtan oluşan bir argümanla savununuz; öncüllerden en az birinde çevre etiğine ait bir kavrama yer veriniz. (8 puan)**

P1:

P2:

C:

**4.3. Görüşünüze yöneltilebilecek bir itirazı yazınız. Sonra bu itiraza gerekçeli bir cevap veriniz. (6 puan)**

**5.** Kentin kıyısındaki bir tepeye rüzgâr santrali kurulması önerisi bir gençlik merkezinde tartışılmış, iki görüş öne çıkmıştır:

**Koray:** Kömürle çalışan santraller iklimi değiştiren gazlar salıyor. Tepeye kurulacak türbinler binlerce evin elektriğini temiz bir kaynaktan karşılayacak. Manzara kimine güzel gelir, kimine gelmez; kişiden kişiye değişen bir beğeni için iklimle mücadeleden vazgeçemeyiz.

**Nazlı:** O tepe, göçmen kuşların her ilkbahar ve sonbahar üzerinden geçtiği bir yol ve kentin en güzel doğal manzarası. Doğayı korumak adına doğaya zarar vermek bana çelişkili geliyor. Enerji ihtiyacını önce tüketimi azaltarak ve binaların çatılarına güneş panelleri kurarak karşılamalıyız.

Bilgi: Rüzgâr türbinleri elektrik üretirken sera gazı salmaz. Bununla birlikte göç yolları üzerine kurulan türbinlere kuşların çarpabildiği bilinmektedir.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

**5.1. Koray ile Nazlı'nın tartışmasının altında yatan bir felsefi problemi belirleyiniz. Bu problemi felsefi bir soru olarak yazınız. (4 puan)**

**5.2. 5.1'deki sorunuza cevap veren ve kendi görüşünüzü savunan felsefi bir paragraf yazınız. Paragrafta tezinizi açıkça belirtiniz, tezinizi destekleyen en az iki gerekçe sununuz, çevre etiğinin en az iki kavramını doğru anlamıyla kullanınız ve karşıt görüşü aktarıp ona cevap veriniz. (16 puan)**

**6.** Bir gazetenin teknoloji ekinde aynı hafta şu üç haber yer almıştır:

**Haber 1:** Yalnız yaşayan yaşlılar için geliştirilen ve bir torun gibi sohbet eden konuşma robotu çok satanlar listesine girdi. Robotu alan bazı aileler, artık büyüklerini ziyaret etmeye gerek duymadıklarını söyledi.

**Haber 2:** Bir resim yarışmasını, yapay zekâ programına yazdığı komutlarla görsel üreten bir yarışmacı kazandı. Kurallarda yapay zekâyla üretilen eserlere ilişkin bir hüküm bulunmadığından ödülün geri alınıp alınmayacağına karar verilemedi.

**Haber 3:** Bir hastanenin bilgi sistemine sızan saldırganlar binlerce hastanın tedavi kayıtlarını ele geçirip fidye istedi.

(Haberler soru için hazırlanmıştır.)

**6.1. Her haberdeki aksiyolojik problemi adlandırıp haberden hareketle gerekçelendiriniz. (6 puan)**

**6.2. Jacques Ellul, insanın kaybolan bütünlüğünü geri getirmek ve teknik gelişmelerin ayırdığı parçaları toplamak için yeniden teknik araçlara başvurulmasının nafile bir çaba olacağını ifade eder. Bu görüşle neyin anlatıldığını açıklayınız ve görüşü haberlerden biriyle ilişkilendiriniz. (4 puan)**

## ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

| SORU NO | ÖĞRENME ÇIKTISI | BECERİLER |
|---|---|---|
| 1 | FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme | Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.4. Çözümleme, KB2.10. Çıkarım Yapma |
| 2 | FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme | Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.7. Karşılaştırma, KB2.14. Yorumlama |
| 3 | FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme | Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.8. Sorgulama |
| 4 | FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme | Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.16. Muhakeme (Akıl Yürütme), KB3.3. Eleştirel Düşünme, KB2.18. Tartışma |
| 5 | FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme | Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.13. Yapılandırma, KB2.20. Sentezleme, KB3.3. Eleştirel Düşünme |
| 6 | FEL.11.2.1. Teknoloji ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme | Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.4. Çözümleme, KB2.14. Yorumlama |

| PUANLAMA TABLOSU | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **1** | **2** | **3** | **4** | **5** | **6** | **TOPLAM** |
| *20* | *20* | *10* | *20* | *20* | *10* | ***100*** |

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 4** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kâğıt, aynı senaryonun 2. sürümüdür: öğrenme çıktıları, soru sayısı ve puanlar 1. sürümle aynı, sorular farklıdır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

## ÇÖZÜMLER

**1. Doğru cevap:**

1.1. **(8 puan)**

- I, III ve IV numaralı soruların felsefi soru olarak belirlenmesi (3×2 = 6 puan)
- Bu soruları ayıran özelliğin açıklanması **(2 puan)**: Bu sorular kaynakların adil kullanımı, insanın ihtiyaçlarıyla doğanın yenilenmesi arasında kurulacak düzen ve ahlaki sorumluluğun dayanağı gibi değer, hak ve sorumluluk konularını sorgular. Deney, gözlem ya da ölçümle kesin olarak cevaplanamazlar; farklı ama gerekçeli cevaplara açıktırlar. II ve V numaralı sorular ise ölçüm ve deneyle cevabı bulunabilecek bilimsel sorulardır.

Kısmi cevap: Doğru belirlenen her felsefi soru 2 puandır. II ya da V numaralı soru da felsefi soru olarak gösterilmişse gösterilen her biri için 2 puan düşülür; bu ölçütten alınan puan 0'ın altına inmez. Ayırt edici özellik yalnızca "Felsefi sorular daha derindir." gibi bir ifadeyle açıklanmışsa bu ölçütten puan verilmez.

1.2. **(12 puan)** Her soruda kavramın doğru eşleştirilmesi 2 puan, felsefi problemin doğru ifade edilmesi 2 puandır (3×2 + 3×2 = 12 puan).

- I numaralı soru: Nesiller arası eşitlik. Problem: Doğal kaynakların kullanımının ölçütünün ne olduğu ve bu kaynakların kuşaklar arasında nasıl adil paylaşılacağı problemi.
- III numaralı soru: Sürdürülebilirlik. Problem: İnsanın ihtiyaçlarını karşılarken doğanın kendini yenileyebildiği sürdürülebilir bir çevrenin (yaşam düzeninin) mümkün olup olmadığı problemi.
- IV numaralı soru: Potansiyel değer. Problem: İnsanın çevreye ve insan dışındaki varlıklara yönelik ahlaki sorumluluğunun kaynağının ne olduğu, başka bir deyişle bu varlıkların ahlaki bir statüsü bulunup bulunmadığı problemi.

Not: Problem, sorudaki bağlamla (giysi, nehir) sınırlı kalmadan genel olarak da yazılabilir. I numaralı soru için "Gelecek kuşakların doğal kaynaklar üzerinde hakkı var mıdır?" biçimindeki problem de kabul edilir.

Kısmi cevap: Yanlış eşleştirilen her kavram için 2 puan eksik verilir. Problem, soru aynen tekrar edilerek yazılmışsa o satırın problem puanından 1 puan verilir; problemin "... olup olmadığı problemi" biçiminde ya da konusu açıkça belirtilerek yazılması beklenir. Kavramla eşleştirilmeden yazılan probleme tek başına puan verilmez.

**Örnek doğru cevap:**

1.1. I, III ve IV numaralı sorular felsefidir. Bu sorular, kaynakları kullanırken neyin adil olduğunu, insanla doğa arasında nasıl bir düzenin mümkün olduğunu ve sorumluluğumuzun neye dayandığını sorgular. Cevapları ölçümle ya da deneyle kesin olarak bulunamaz; farklı düşünürler farklı ama gerekçeli cevaplar verebilir. II ve V numaralı soruların cevabı ise ölçüm ve deneyle bulunabilir; bunlar bilimsel sorulardır.

1.2. I numaralı soru nesiller arası eşitlik kavramıyla ilgilidir; doğal kaynakların kullanımının ölçütünün ne olduğu ve bu kaynakların kuşaklar arasında nasıl adil paylaşılacağı problemini dile getirir. III numaralı soru sürdürülebilirlik kavramıyla ilgilidir; insanın ihtiyaçlarını karşılarken doğanın kendini yenileyebildiği sürdürülebilir bir yaşam düzeninin mümkün olup olmadığı problemini dile getirir. IV numaralı soru potansiyel değer kavramıyla ilgilidir; insanın, insan dışındaki varlıklara karşı ahlaki sorumluluğunun kaynağının ne olduğu problemini dile getirir.

**Yanlış cevap:** Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: II ya da V numaralı sorunun felsefi soru olarak gösterilmesi; bir sorunun önemli ya da ilginç olduğu için felsefi sayılması; kavramların karıştırılması (örneğin I numaralı sorunun potansiyel değerle, IV numaralı sorunun sürdürülebilirlikle

eşleştirilmesi); problem yerine soruyla ilgisi olmayan genel bir cümle yazılması (örneğin "Moda çok hızlı değişiyor."). Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

**2. Doğru cevap:**

2.1. **(16 puan)** Her kişi için yaklaşımın doğru belirlenmesi 2 puan, yaklaşımı gösteren ifadenin metinden alınıp gerekçelendirilmesi 2 puandır (4×2 + 4×2 = 16 puan).

| Kişi | Yaklaşım | İfade ve gerekçe |
|---|---|---|
| Volkan | Canlı merkezci yaklaşım | "Bu hayvanlar sivrisinek avladıkları için değil, canlı oldukları için değerlidir." Canlıların, insanın onlara yüklediği değerden bağımsız olarak değerli olduğunu ve insanın öteki canlılardan üstün olmadığını savunmaktadır. Ahlaki ilgisini canlılarla sınırlayıp sarkıtlar gibi cansız varlıkları bu ilginin dışında tutmaktadır. |
| İlkay | Çevre merkezci yaklaşım | "Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür ve ahlaki sorumluluğumuz bu bütünün tamamını kapsar." Sorumluluk alanını cansız varlıkları da içine alacak biçimde genişletmekte, insanı ekosistemin öteki varlıklar gibi eşit bir parçası saymakta ve insanın doğa üzerindeki hükmedici üstünlüğünü reddetmektedir. |
| Sevda | Derin ekoloji | "Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok." İnsanın kendi isteklerini karşılamak pahasına doğanın zenginliğini ve çeşitliliğini azaltmaya hakkı olmadığını, doğaya müdahalenin aşırı düzeye vardığını ve kötü gidişatın ancak yeni politikalarla değişebileceğini söylemektedir. |
| Nevzat | Fütüristik yaklaşım | "Bu mağara bizim malımız değil; biz onun bir süreliğine bekçisiyiz." Gelecek kuşakları merkeze almakta, insanı doğanın sahibi değil koruyucusu olarak görmekte ve gelecek kuşaklar için bugünkü kazançtan vazgeçmeyi savunmaktadır. |

Not: Derin ekoloji ile çevre merkezci yaklaşım birbirine yakındır. Sevda için "çevre merkezci" yazıp gerekçesini doğanın zenginliği ve çeşitliliğiyle açıklayan öğrenciye yaklaşım için 1 puan verilir. İlkay için "derin ekoloji" yazıp gerekçesini canlı ve cansız varlıkları birlikte kapsayan bütüncül bakışla açıklayan öğrenciye de yaklaşım için 1 puan verilir. Bu satırlarda ifade ve gerekçe ölçütü ayrıca değerlendirilir: Metinden alınan ifade kişinin görüşünü doğru yansıtıyor ve gerekçe bu görüşü doğru açıklıyorsa bu ölçütten tam puan verilir.

Kısmi cevap: Yanlış belirlenen her yaklaşım için 2 puan, yazılmayan ya da yaklaşımla uyuşmayan her ifade ve gerekçe için 2 puan eksik verilir. Yalnızca ifade aktarılıp gerekçe yazılmamışsa o satırın ifade ve gerekçe puanından 1 puan verilir. Yaklaşım belirlenmeden yazılan gerekçeye tek başına puan verilmez.

2.2. **(4 puan)**

- Ayrılığın, çevreye bireyci mi yoksa bütüncül bir bakış açısıyla mı yaklaşılması gerektiği tartışmasını yansıttığını belirtme **(2 puan)**. "Ahlaki ilginin (merkezin) yalnızca canlılarla mı sınırlı kalacağı, yoksa cansız doğayı da kapsayacak biçimde mi genişletileceği" biçimindeki ifade de kabul edilir. Tartışmayı "içsel değerin yalnızca canlılara mı, yoksa cansız varlıklara da mı tanınacağı" biçiminde, canlı-cansız ayrımına dayanarak belirten cevap da aynı anlamı taşıdığı için kabul edilir.
- Bu ayrılığı iki kişinin görüşüyle açıklama **(2 puan)**: Volkan, tek tek canlıların (yarasaların) yaşamını merkeze alır ve sarkıtlar gibi cansız varlıkları ahlaki ilginin dışında bırakır. İlkay ise mağarayı canlı ve cansız bütün ögeleriyle birbirine bağlı bir bütün olarak görür ve sorumluluğu bu bütünün tamamına yayar.

Kısmi cevap: İki kişiden yalnızca birinin görüşünü doğru açıklayan öğrenciye ikinci ölçütten 1 puan verilir.

**Örnek doğru cevap:**

2.1.

| Kişi | Yaklaşım | İfade ve gerekçe |
|---|---|---|
| Volkan | Canlı merkezci | "Yaşamları bizimkinden değersiz değildir." Yarasaları insana yararları için değil canlı oldukları için değerli bulmakta, cansız sarkıtları ise kaygısının dışında tutmaktadır. |
| İlkay | Çevre merkezci | "Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür." Ahlaki sorumluluğu canlıların yanında cansız doğayı da kapsayacak biçimde genişletmekte, insanı bu bütünün sıradan bir parçası saymaktadır. |
| Sevda | Derin ekoloji | "Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok." İnsanın doğanın zenginliğini ve çeşitliliğini azaltmaya hakkı olmadığını, müdahalenin aşırıya kaçtığını ve yeni politikalar gerektiğini savunmaktadır. |
| Nevzat | Fütüristik | "Biz onun bir süreliğine bekçisiyiz." Henüz doğmamış çocukların hakkını merkeze almakta, onlar için kazançtan vazgeçmeye razı olmaktadır. |

2.2. Bu ayrılık, çevreye bireyci mi yoksa bütüncül bir bakış açısıyla mı yaklaşılması gerektiği tartışmasını yansıtır. Volkan'ın ahlaki ilgisi tek tek canlılarla, yani yarasalarla sınırlıdır; ona göre sarkıtlar yalnızca taştır. İlkay ise yarasaları, sarkıtları, yeraltı gölünü ve mağaranın havasını birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak görür ve ahlaki sorumluluğu bu bütünün tamamına yayar. Tartışma, ahlaki ilginin canlılarla mı sınırlı kalacağı yoksa cansız doğayı da içine alacak biçimde mi genişletileceği sorusuna dayanır.

**Yanlış cevap:** Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: yaklaşımların birbirine karıştırılması (örneğin Volkan'ın çevre merkezci, Nevzat'ın canlı merkezci olarak gösterilmesi); metinde bulunmayan ifadelerin gerekçe olarak yazılması; 2.2'de ayrılığın canlı-cansız ayrımına değinilmeden yalnızca "araçsal değer mi, içsel değer mi" ya da "merkeze insan mı, doğa mı" tartışması olarak gösterilmesi. İki kişi de doğanın insana yararından bağımsız değerini kabul ettiği için bu cevaplar, tartışmayı belirleme ölçütünden puan almaz. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

**3. Doğru cevap:**

3.1. **(4 puan)** Doğru yazılan her alan 1 puandır (4×1 = 4 puan).

- I: Ahlak felsefesi (etik)
- II: Varlık felsefesi (ontoloji)
- III: Siyaset felsefesi
- IV: Bilgi felsefesi (epistemoloji)

Not: II numaralı soru, değişen bir varlığın aynı varlık olarak kalıp kalmadığını sorduğu için varlık felsefesine; III numaralı soru, devletin yetkisinin meşruiyetini sorduğu için siyaset felsefesine; IV numaralı soru, bilginin kaynağını sorduğu için bilgi felsefesine aittir. I numaralı soru için "değer felsefesi (aksiyoloji)", II numaralı soru için "metafizik", III numaralı soru için "hukuk felsefesi" yazan öğrenciye de puan verilir; yasal bir zorunluluğun ve yaptırımın meşruiyeti hukuk felsefesinin de konusudur.

3.2. **(6 puan)**

- Bilim ve tekniğin katkısını ve sınırını belirtme **(2 puan)**: Bilim insanları müsilajın nedenlerini araştırabilir, deniz suyunu ölçüp izleyebilir; mühendisler arıtma ve temizleme yöntemleri geliştirebilir. Ancak kimin sorumlu olduğu, hangi müdahalenin doğru ya da meşru olduğu gibi değer sorularına bu çalışmalar tek başına cevap veremez.
- Sorunun felsefi soruları beraberinde getirdiğini dinleyici sorularından en az ikisiyle örnekleme **(2 puan)**: Örneğin I. soru işletme sahibinin ahlaki sorumluluğunu, III. soru devletin yetkisinin sınırını, II. soru değişen bir varlığın özdeşliğini, IV. soru bilginin kaynağını sorgular.
- Çevre sorunlarının farklı felsefe alanlarında sorgulanması gerektiği sonucuna ulaşma **(2 puan)**: Müsilaj gibi çevre sorunları varlık, bilgi, ahlak ve siyaset açısından sorgulama ihtiyacı doğurur. Kalıcı bir çözüm, insanın doğayla ilişkisinin ve sorumluluklarının değer temelinde yeniden düşünülmesini gerektirir.

Kısmi cevap: Değinilmeyen her ölçüt için o ölçütün puanı kadar eksik verilir. Dinleyici sorularından yalnızca birine dayanan açıklama ikinci ölçütten 1 puan alır; sorulara hiç dayanmayan genel bir açıklama ikinci ölçütten puan almaz.

**Örnek doğru cevap:**

3.1. I. soru ahlak felsefesine, II. soru varlık felsefesine, III. soru siyaset felsefesine, IV. soru bilgi felsefesine aittir.

3.2. Bilim insanları müsilajın hangi koşullarda oluştuğunu araştırabilir, mühendisler de denizi temizleyecek ve atık suyu arıtacak yöntemler bulabilir. Ancak gizlice atık su veren işletme sahibinin yanlış yapıp yapmadığı ya da devletin fabrikaları kapatmasının meşru olup olmadığı ölçümle cevaplanamaz. Dinleyicilerin I. ve III. soruları, sorunun ahlak ve siyaset açısından da düşünülmesi gerektiğini gösterir; II. ve IV. sorular ise doğanın ne olduğu ve doğa hakkındaki bilgimizin neye dayandığı üzerine düşünmeyi gerektirir. Bu nedenle müsilaj gibi çevre sorunları farklı felsefe alanlarında sorgulanmalıdır. Kalıcı bir çözüm için insanın doğayla ilişkisi ve sorumlulukları değer temelinde yeniden düşünülmelidir.

**Yanlış cevap:** Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: felsefe alanlarının karıştırılması (örneğin III numaralı sorunun ahlak felsefesine, IV numaralı sorunun varlık felsefesine yazılması); 3.2'de "Müsilaj kimyasal bir olaydır, felsefeyle ilgisi yoktur." ya da "Felsefe denizi temizlemenin yöntemini bulur." gibi açıklamalar. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

**4. Doğru cevap:**

4.1. **(6 puan)**

- Pelin'in görüşünün insan merkezci yaklaşıma dayandığını belirtme **(2 puan)**
- Bu yaklaşımın ilkesini yazma **(2 puan)**: Doğa, değerini insanla ilgili araçsal özelliğinden alır; evrendeki her şey insanın daha iyi bir yaşam sürmesi için bir araçtır.
- Düşünce deneyinin bu ilkeyi nasıl sınadığını açıklama **(2 puan)**: Deney, ormanın insana sağladığı bütün yararların hiç eksilmeden yapay sistemle karşılandığı bir durum kurar; böylece insana yarar bakımından gerçek orman ile yapay sistem arasında hiçbir fark kalmaz. Bu durumda bile gerçek ormanı ve içindeki canlıları yok etmek yanlış görünüyorsa ormanın değeri insana sağladığı yararlardan ibaret değildir, insandan bağımsız (içsel) bir değeri olabilir. Yanlış görünmüyorsa insan merkezci ilke desteklenmiş olur.

4.2. **(8 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Öğrencinin "yanlıştır" ya da "yanlış değildir" sonucuna varması puanı etkilemez; puan, argümanın yapısına ve gerekçelerin tutarlılığına göre verilir.

| Ölçüt | Tam puan | Kısmi puan | Puan verilmez |
|---|---|---|---|
| Sonuç (C) | 2 puan: Ormanın yerine yapay sistemin kurulması hakkında açık bir yargı bildirir. | 1 puan: Yargı belirsizdir ya da kararsızdır ("Duruma göre değişir."). | Sonuç yoktur ya da soruyla ilgisizdir. |
| Öncüller (P1, P2) | 4 puan: İki öncül de konuyla ilgili, kabul edilebilir ve sonucu destekleyen gerekçelerdir. | Her öncül için 1 puan: Öncül konuyla ilgilidir ama sonuca bağı zayıftır. | Öncül sonucu tekrar eder ya da sonuçla ilgisizdir. |
| Kavram kullanımı | 1 puan: Çevre etiğine ait bir kavram (içsel/araçsal değer, yaşam hakkı, ahlaki sorumluluk, biyolojik çeşitlilik, insan/canlı/çevre merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır. | - | Kavram kullanılmamış ya da yanlış anlamda kullanılmıştır. |
| Tutarlılık | 1 puan: Sonuç öncüllerden çıkar; argüman çelişki içermez. | - | Öncüller birbiriyle ya da sonuçla çelişir. |

4.3. **(6 puan)** Bu madde de öğrencinin savunduğu görüşten bağımsız olarak puanlanır.

- Öğrencinin kendi görüşüne gerçekten yöneltilebilecek, konuyla ilgili bir itiraz yazması (2 puan; itiraz öğrencinin kendi görüşünü tekrar ediyorsa ya da konuyla zayıf ilişkiliyse 1 puan)
- İtiraza cevap verirken yeni bir gerekçe, ayrım ya da örnek kullanması (2 puan; yalnızca "Bu itiraz doğru değildir." gibi gerekçesiz bir cevaba puan verilmez)
- Cevabın 4.2'de savunulan görüşle tutarlı olması **(2 puan)**

**Örnek doğru cevap:**

4.1. Pelin'in görüşü insan merkezci yaklaşıma dayanır. Bu yaklaşıma göre doğa değerini insana sağladığı yarardan, yani araçsal özelliğinden alır. Düşünce deneyi, ormanın insana sağladığı bütün yararların yapay bir sistemle aynen karşılandığı bir durum kurgular. Böylece insan açısından iki seçenek arasında hiçbir fark kalmaz. Buna rağmen gerçek ormanı ve içindeki canlıları yok etmek bize yanlış

geliyorsa ormanın değeri yalnızca insana verdiği yararlardan oluşmuyor demektir; orman insandan bağımsız bir değere de sahip olabilir. Deney bu yolla, doğanın değerini yalnızca insana sağladığı yararla ölçen ilkenin yeterli olup olmadığını sınar.

4.2. (Gerçek ormanın kaldırılmasının yanlış olduğunu savunan bir görüş)

P1: Yaşam hakkı olan canlıları yalnızca daha ucuz bir seçenek olduğu için yok etmek ahlaken yanlıştır.

P2: Ormandaki ağaçlar, kuşlar ve böcekler yaşam hakkına sahip canlılardır; yapay sistem ise hiçbirine yaşam alanı sunmaz.

C: O hâlde hiçbir insan kayıp yaşamayacak olsa bile gerçek ormanı kaldırıp yerine yapay sistemi kurmak ahlaken yanlıştır.

4.3. İtiraz: "Yapay sistemden sağlanacak tasarruf okullara ve hastanelere harcanabilir. İnsanların iyiliği ormandaki böceklerden daha önemlidir." Cevap: Bu itiraz, insanı öteki canlılardan üstün saymaktadır. Oysa tasarruf başka yollarla da sağlanabilir; bir ormanın ve içindeki türlerin yok edilmesi ise geri döndürülemez bir kayıptır. Bir harcama kalemindeki yarar, geri dönüşü olmayan bir yok etmeyi tek başına haklı çıkarmaz. Bu nedenle canlıların yaşam hakkı, tasarruf gerekçesine feda edilmemelidir.

Karşıt görüşü savunan bir öğrenci de örneğin şu argümanla 4.2'den tam puan alabilir: P1: Ahlaki yükümlülüklerimiz, eylemlerimizden etkilenen insanların iyiliğiyle sınırlıdır. P2: Yapay sistem kurulduğunda hiçbir insanın iyiliği azalmaz, üstelik kentin kaynakları daha verimli kullanılır. C: Öyleyse ormanın yerine yapay sistemin kurulması ahlaken yanlış değildir. Bu öğrenci 4.3'te örneğin "Ormandaki hayvanlar acı çekecektir." itirazını yazıp hayvanların başka korunan alanlara taşınabileceğini, böylece acının önlenebileceğini ve ağaçların kendisine karşı ise bir yükümlülüğümüz bulunmadığını gerekçelendirerek cevap verebilir.

**Yanlış cevap:** Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: Pelin'in görüşünün canlı merkezci ya da çevre merkezci yaklaşıma bağlanması; 4.2'de öncül yazılmadan yalnızca "Bence yanlıştır." denmesi ya da sonucun öncül olarak tekrar edilmesi (örneğin "P1: Ormanı kesmek yanlıştır. C: Bu yüzden yanlıştır."); 4.3'te görüşe yöneltilmemiş bir itiraz yazılması ya da itirazın cevapsız bırakılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

**5. Doğru cevap:**

5.1. **(4 puan)**

- Tartışmayla ilgili bir felsefi problemin belirlenmesi **(2 puan)**. Örneğin: çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermenin haklı gösterilip gösterilemeyeceği; doğanın güzelliğinin korunması gereken bir değer mi yoksa kişiden kişiye değişen bir beğeni mi olduğu; iklim değişikliğiyle mücadele ihtiyacının bir yerdeki canlılara verilecek zararı haklı çıkarıp çıkarmadığı; insanlığın enerji ihtiyacının doğanın hangi ölçüde kullanılmasını meşru kıldığı.
- Problemin felsefi bir soru biçiminde yazılması **(2 puan)**: Soru; değer, hak, güzellik ya da sorumluluk gibi kavramlara yönelmeli, gözlem veya ölçümle kesin olarak cevaplanamamalı ve farklı gerekçeli cevaplara açık olmalıdır.

Kısmi cevap: Ölçümle cevaplanabilen bir soru (örneğin "Bir türbin yılda kaç kilovatsaat elektrik üretir?") yazan öğrenci, soru tartışmayla ilgiliyse yalnızca problemi belirleme ölçütünden 1 puan alır.

5.2. **(16 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Koray'ın ya da Nazlı'nın görüşüne yakın bir tez savunulması ya da iki görüşü birleştiren özgün bir tez geliştirilmesi puanı etkilemez; puan aşağıdaki ölçütlere göre verilir.

| Ölçüt | Tam puan | Kısmi puan | Puan verilmez |
|---|---|---|---|
| Tez | 3 puan: Tez, 5.1'deki soruya açık bir cevap olarak yazılmıştır. | 1-2 puan: Tez sezdirilmiş ama açıkça yazılmamıştır. | Tez yoktur. |
| Kavram kullanımı | 4 puan: Çevre etiğine ait iki kavram (sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik, potansiyel değer, içsel/araçsal değer, ahlaki sorumluluk, canlı merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır. | 2 puan: Bir kavram doğru kullanılmıştır. | Kavram yoktur ya da yanlış anlamda kullanılmıştır. |
| Gerekçeler | 4 puan: Tezi destekleyen iki gerekçe vardır; gerekçeler tezle ilişkili ve kabul edilebilirdir. | 2 puan: Tek gerekçe vardır ya da gerekçelerden biri tezle zayıf ilişkilidir. | Gerekçe yoktur ya da gerekçe tezi tekrar eder. |
| Karşıt görüş ve cevap | 3 puan: Karşıt görüş doğru aktarılmış **(1 puan)** ve gerekçeli bir cevap verilmiştir **(2 puan)**. | 1 puan: Karşıt görüş aktarılmış ama cevaplanmamıştır. | Karşıt görüşe yer verilmemiştir. |
| Tutarlılık ve bütünlük | 2 puan: Paragraf çelişkisizdir ve bir sonuç cümlesiyle tamamlanmıştır. | 1 puan: Çelişki yoktur ama sonuç cümlesi eksiktir. | Paragraf kendi içinde çelişir. |

**Örnek doğru cevap:**

5.1. Çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermek haklı gösterilebilir mi?

5.2. Bence çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermek, ancak zarar en aza indirilmişse ve daha az zarar veren bir seçenek kalmamışsa haklı gösterilebilir. İklim değişikliği bütün canlıların yaşam alanlarını tehdit ettiği için temiz enerjiye geçmek sürdürülebilirlik açısından zorunludur; yaşamı uzun vadede destekleyecek bir çevre, fosil yakıtlarla korunamaz. Bununla birlikte insanın göçmen kuşlara ve tepedeki öteki canlılara karşı da ahlaki sorumluluğu vardır; bu nedenle onlara verilecek zarar "temiz enerji" denerek önemsiz sayılamaz. Koray, iklimle mücadele için manzara gibi kişiden kişiye değişen bir beğeniden vazgeçilmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak tartışılan şey yalnızca manzara değil, kuşların yaşamıdır; üstelik türbinler göç yolunun dışındaki bir alana kurulabilir ya da Nazlı'nın önerdiği gibi önce tüketim azaltılabilir. Sonuç olarak doğayı korumak adına doğaya zarar vermek ancak son çare olduğunda ve en az zararlı yol seçildiğinde savunulabilir.

Not: Koray'ın görüşüne yakın bir tez savunan öğrenci de (örneğin iklim değişikliğinin çok daha fazla canlıyı ve gelecek kuşakları tehdit ettiğini nesiller arası eşitlik ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla gerekçelendirip Nazlı'nın "doğayı korumak adına doğaya zarar vermek çelişkilidir" görüşüne cevap veren) ölçütleri karşılıyorsa tam puan alır.

**Yanlış cevap:** Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: 5.1'de felsefi problem yerine bilgi sorusu yazılması; 5.2'de tez belirtilmeden rüzgâr enerjisine ilişkin bilgilerin sıralanması; kavramların yanlış anlamda kullanılması (örneğin "sürdürülebilirlik" kavramının "ucuzluk" anlamında kullanılması); karşıt görüşe hiç değinilmemesi; paragrafta hem "Türbin kesinlikle kurulmalıdır." hem de "Türbin hiçbir koşulda kurulmamalıdır." gibi çelişkili yargılara yer verilmesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

**6. Doğru cevap:**

6.1. **(6 puan)** Her haber için problemin doğru belirlenmesi 1 puan, gerekçenin haberle ilişkilendirilerek yazılması 1 puandır (3×1 + 3×1 = 6 puan).

- Haber 1: Değerlerin tahribatı. Gerekçe: Büyüklere saygı, vefa, aile bağları ve yüz yüze ilişki gibi bireysel ve toplumsal yaşamın temelini oluşturan değerler, kolaylık ve konfor arzusuyla yerini bir makineye bırakmaktadır.
- Haber 2: Ahlaki eylemin imkânı. Gerekçe: Yapay zekâ gibi yeni bir teknoloji karşısında, eserin kime ait sayılacağını ve yarışmada neyin adil olduğunu belirleyen etik kurallar oluşturulamamıştır; ortaya bir kuralsızlık durumu çıkmıştır.
- Haber 3: Güvenlik sorunları. Gerekçe: Bir siber saldırıyla hastaların kişisel bilgileri izinsiz ele geçirilmiş, mahremiyetleri ihlal edilmiştir.

Kısmi cevap: Yanlış belirlenen her problem için 1 puan, yazılmayan ya da haberle ilişkilendirilmeyen her gerekçe için 1 puan eksik verilir. Haber 1 için "ahlaki eylemin imkânı" yazıp sosyal ilişkilerdeki karmaşıklıkla gerekçelendiren öğrenciye problem için 1 puan verilir. Problem belirlenmeden yazılan gerekçeye tek başına puan verilmez.

6.2. **(4 puan)**

- Görüşün anlamını açıklama **(2 puan)**: Teknik gelişmelerin insan yaşamında yol açtığı parçalanma (insanın bütünlüğünün, ilişkilerinin ve anlam dünyasının dağılması) yeni teknik araçlarla giderilemez. Teknik çözüm, sorunu doğuran araçsal bakışı yeniden üretir ve yeni parçalanmalara yol açar. Sorun bir değer ve anlam sorunudur; insanın teknolojiyi hangi amaçla ve nasıl kullanacağına ilişkin bir değer temeli geliştirmesi gerekir.
- Görüşü haberlerden biriyle ilişkilendirme **(2 puan)**. Örneğin Haber 1'de yaşlıların yalnızlığı ve kopan aile bağları bir konuşma robotuyla giderilmeye çalışılmaktadır; robot yalnızlığı gidermek yerine ailelerin ziyareti bırakmasına, yani bağların daha da kopmasına yol açmaktadır. Haber 3'te siber saldırılara karşı yalnızca daha gelişmiş yazılımlara güvenmenin sorunu kalıcı biçimde çözmeyeceğini gerekçelendiren cevap da kabul edilir.

**Örnek doğru cevap:**

6.1. Haber 1'de değerlerin tahribatı görülür; aileler kolaylık uğruna büyüklerini ziyaret etmeyi bırakmış, vefa ve aile bağları gibi değerler yerini bir makineye bırakmıştır. Haber 2'de ahlaki eylemin imkânı problemi görülür; yapay zekâyla üretilen eserler için etik kurallar oluşturulmadığından neyin adil olduğuna karar verilememektedir. Haber 3'te güvenlik sorunları görülür; hastaların özel bilgileri siber saldırıyla ele geçirilmiş, mahremiyetleri ihlal edilmiştir.

6.2. Ellul bu görüşle, teknolojinin insan hayatında yol açtığı kopukluğun yine teknolojiyle onarılamayacağını anlatır. Teknik bir çözüm, sorunu doğuran bakışı tekrarladığı için yeni kopukluklar doğurur; asıl gereken, teknolojiyi hangi amaçla kullanacağımıza ilişkin bir değer temelidir. Haber 1'de yaşlıların yalnızlığına çözüm olarak bir konuşma robotu sunulmuştur. Ancak robot, aileleri büyüklerine daha da yaklaştırmak yerine onları ziyaret etmekten vazgeçirmiştir. Böylece kopan bağ onarılmamış, daha da zayıflamıştır.

**Yanlış cevap:** Şu cevaplar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: aksiyolojik problemler yerine ontolojik problemlerin yazılması (örneğin Haber 1 için yalnızca "yabancılaşma" yazılması); haberlerle ilgisi olmayan gerekçeler; 6.2'de Ellul'ün görüşünün "Teknoloji her sorunu çözer." ya da "Robotlar yaşlılara iyi gelir." gibi görüşle çelişen ya da yalnızca kelime anlamında kalan biçimde açıklanması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.